

BO'LG'USI O'QITUVCHILAR SUGGESTIVLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY VA FUNDAMENTAL ASOSLARI

Shermatova Manzura Ikromjonovna

University of business and science

Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023985>

Annotatsiya: ushbu maqolada bo'lg'usi pedagoglarning suggestivligini takomillashtirishning nazariy va fundamental asoslari, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim paradigmasi, suggestivlik muammolari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: suggestiv, fiziolog, sotsiolog, ta'lim tizimi, modernizatsiya, paradigma, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim

Аннотация: в данной статье говорится о теоретических и фундаментальных основах повышения внушаемости будущих педагогов, парадигме личностно-ориентированного образования, проблемах внушаемости.

Ключевые слова: суггестив, физиолог, социолог, образовательная система, модернизация, парадигма, личностно-ориентированное образование.

Abstract: this article talks about the theoretical and fundamental foundations of improving the suggestibility of future pedagogues, the paradigm of person-oriented education, and the problems of suggestibility.

Key words: suggestive, physiologist, sociologist, educational system, modernization, paradigm, person-oriented education.

So'nggi paytlarda pedagogik ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning uslubiy tarkibiy qismini moslashtirish va samarali ta'lim texnologiyalarini izlash muammolari ayniqsa dolzarb bo'lib qoldi. Bu mamlakat hayotida ro'y berayotgan o'zgarishlar - iqtisodiyot, ijtimoiy soha, madaniyat va ta'limdagi salbiy tendentsiyalarning kuchayishi, "O'sib borayotgan salbiy ijtimoiy hodisalarga nisbatan maktab pedagogik immunitetining zaiflashishi" [62, 87-112-betlar]. Shu munosabat bilan bo'lajak o'qituvchining kasbiy savodxonligi va malakasi, uning ma'naviy va axloqiy fazilatlarini, o'z faoliyatining oqibatlari uchun javobgarlik tuyg'usining roli va ahamiyati sezilarli darajada oshadi. Ob'ektiv konditsionerlik Oliy ta'limni ijtimoiy institut sifatida modernizatsiya qilish Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyaga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qonuniga muvofiq amalga oshiriladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim paradigmasi o'qituvchilarga individuallik va qobiliyatlarni rivojlantirishga imkon beradigan texnologiyalarni o'rgatish vazifasini qo'yadi. Shuni ta'kidlash kerakki, ta'lim samaradorligini oshirish masalasida hozirgi kunda suggestivlikning pedagogik imkoniyatlarini ko'rib chiqish, ta'lim amaliyotiga tatbiq etish zaruriyatga aylandi. Bugungi kunga kelib suggestivlik muammolari fiziologlar, sotsiologlar va psixologlarning ishlarida chuqur va har tomonlama o'rganilgan. Bir qator xorijlik olimlar tomonidan suggestivlikka oid

mexanizm tushunchalari (I.P. Pavlov, I.M. Sechenov, V.M. Bexterev, A.F. Lazurskiy, S.L. Rubinshteyn, A.A. Bodalev, K.I. Platonov, V.N. Myasishchev, A.M. Svyadosch)

ishlab chiqilgan. Suggestiv faoliyatni odamlarning muloqot jarayonida o'zaro ta'sir qilish omili sifatida (V.A. Bakeev, A.G. Kovalev, V.N. Kulikov, A.V. Petrovskiy, K.K. Platonov, B.F. Porshnev va boshqalar) e'tirof etilgan. Pedagogik jarayonda suggestivlikning rolini tahlil qiluvchi asarlar (Guyo, V.M. Bexterev, P.P. Blonskiy, S.V. Kravkov, A.S. Makarenko) muhim ahamiyatga ega. Su o'rinda takidlash joizki maktab o'quvchilarining o'z-o'zini tarbiyalash tizimida o'z-o'zini gipnoz qilish (I.E. Shvarts, L.V. Gasheva, A.S. Novoselova, B.K. Moiseev, Z.A. Cherepanova va boshqalar) masalalariga oid bir qator tavsiyalar ishlab chiqilgan. Zikir etilgan tadqiqotlar zamonaviy fan yutuqlari nuqtai nazaridan suggestiv ko'nikmalarini shakllantirish va shu bilan birga, uning tarixi va nazariyasini hisobga olgan holda takomillashtirishga yordam beradi.

Suggestivlik fanda bir necha jihatlar bo'yicha o'rganiladi: fiziologik, psixologik, tibbiy. Pedagogikada o'quvchisiga ta'sir ko'rsatish usullarini bilish va uni qo'llash imkoniyati dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Biz tadqiqotning maqsadlaridan birini o'quvchi sahsining rivojlanishini kuzatish ekanligini inobatga olgan holda pedagogika tarixi va nazariyasida ta'sir ko'rsatishdan foydalanish muammolarini ko'rib chiqamiz. Bu jarayonda biz asosan quyidagi jihatlariga e'tibor qaratamiz:

1. Muammoning tarixiy-pedagogik tavsifi;
2. Hozirgi sharoitda pedagogik jarayonda ta'sir ko'rsatishdan foydalanishni o'rganish tahlili;
3. "Ta'sir ko'rsatish", "Ta'sirlanish" tushunchalarini tahlil qilish.

Tasir ko'rsatish muammosini o'rganish tarixida ikki davr ajratiladi: birinchi davr muammoga ilmiy yondashuvga bo'lgan davrni o'z ichiga oladi, ikkinchi davr esa muammoga ilmiy yondashuvning paydo bo'lish bilan boshlanadi. Birinchi davrda (qadimgi dunyo - 19-asr o'rtalari) ta'sir ko'rsatish shunday xarakterlanadiki insonning uyg'oq holatida unga ta'sir ko'rsatishning gipnoz turidan ruhoniylar, yogislar, braxminlar, shamanlar, rahbarlar va generallar tibbiy va diniy-tasavvufiy maqsadlarda, shuningdek, o'zlarining hokimiyatlarini mustahkamlash uchun foydalanganlar. Bu davrda ta'sir ko'rsatishning ilmiy asosi yo'q edi. Tibbiyotda (Qadimgi Misr, Qadimgi Yunoniston, Fors, Ossuriya, Bobil) ta'sir ko'rsatish seanslari "inkubatsiyalar", yoga astsetlari amaliyotida "Vashitva" va "Sanmohan-Astra" deb nomlangan. O'rta asrlarda qadimgi xalqlarning ta'sir ko'rsatish haqidagi bilimlari unutilgan, ta'sir ko'rsatish usullari va metodikasi (ta'sir qilish, ta'sir ko'rsatishlar) qisman yo'qolib ketgan.

XVI-XIX asrlar davomida "Hayvoniy magnitizm" haqidagi ta'limot shakllandi. Ushbu ta'limotga ko'ra, bir kishining "magnit-hayotiy suyuqlik" (lotincha liquidis - oqayotgan) - go'yoki qo'llar, ko'zlar va tananing boshqa a'zolaridan oqib chiqadigan sirli "hayotiy kuch" orqali boshqaning tanasi va psixikasiga ta'sir qilish tushunilgan. XVIII asrning ikkinchi yarmida bu ta'limot avstriyalik magnitopatik shifokor, huquq, falsafa va tibbiyot fanlari doktori Frans Anton Mesmer (1734-1815) tomonidan ishlab chiqilgan va tarqatilgan, shundan so'ng "hayvonlarning magnitlanishi" deb nomlana boshlagan. Arteriyadagi o'zgarishlar bosim, nafas olish ritmi, puls, spazm yoki bronxlarning gevşemesi, sekretiya oshqozon-ichak trakti,

siydik, ter va ko'z yoshlar sekretsiyasi, qonning biokimyoviy va fizik xususiyatlarining ba'zi o'zgarishlari, periferik qonda leykotsitlar sonining ko'payishi, shuningdek, funktsiyalardagi boshqa ko'plab o'zgarishlar mos keladigan og'zaki ta'sir natijasida turli tizimlar va organlar ta'sir ko'rsatishlar - bularning barchasi yaqin neyro-visseral munosabatlarni ko'rsatadi.

Gipnoz va ta'sir ko'rsatish hodisalarining izohi V.M.Bekhterev va I.P.Pavlova asarlarida berilgan. Rus psixoterapevtlarning tadqiqotlari, birinchi navbatda K.I.Platonova, V.N.Myasishcheva, I.V.Strelchuk va boshqalar har tomondan og'zaki ta'sirning ulkan kuchini ishonchli tarzda isbotladilar.

I.P. Pavlovaning signalizatsiya tizimlari bo'yicha o'qitishda ta'sir ko'rsatishning fiziologik mexanizmining asoslari ishlab chiqilib ta'sir ko'rsatish va o'z-o'zini gipnozning mohiyati fiziologik daraja olimlar tomonidan quyidagicha ta'riflangan: "bu jamlangan shaklda miya yarim sharlarining ma'lum bir nuqtasi yoki mintaqasining tirnash xususiyati ma'lum bir tirnash xususiyati, hissiyot yoki uning izi – g'oya subkorteksdan tirnash xususiyati, keyin shoshilinch ravishda amalga oshiriladi tashqaridan, keyin ichki aloqalar, uyushmalar orqali hosil bo'lgan

- ustun, noqonuniy va chidab bo'lmas ma'noga ega bo'lgan tirnash xususiyati" [IZ, B.218]. I.P.Pavlovning ta'kidlashicha, ta'sir ko'rsatish hodisalarini tahlil qilishda birinchi signal tizimi bir-biri bilan chambarchas bog'liqligini unutmaslik kerak. Nutq va tafakkur asosini tashkil etuvchi ikkinchi signal tizimi bilan uzviy o'zaro aloqada bo'lib, birinchi signal tizimi "sof shaklda" odamlarda mavjud emas. So'z insoniyatning ijtimoiy-tarixiy tajribasini va ma'lum bir shaxsning individual tajribasini aks ettiradi. So'zning ma'no doirasi juda katta: ob'ektning oddiy, an'anaviy belgilanishidan mavhum g'oyalar va inson tafakkurini tashkil etuvchi tushunchalar. Shunga ko'ra, og'zaki ta'sir va ta'sir ko'rsatish doirasi xilma-xil va kengdir. Axborot yeng past bo'lsa, ta'sir ko'rsatish judayam yuqori bo'ladi. [106, B. 138].

Insonparvarlik tamoyillarini amalga oshirish davomida insonni yuqori — malakali mutaxassis qilib yetishtirish vazifasi chetlab o'tilmaydi. Chunki yuqori malakaga yega bo'lmasa, inson o'zini shaxs sifatida to'laqonli namoyon eta olmaydi. Insonparvar yo'nalganlik o'quvchilarni ijtimoiy ishlab chiqarishning bo'lajak ishtirokchilari sifatida bir xil baholashdan, tor dioradagi mutaxassis tayyorlashdan uzoqlashni anglatadi. Bu holat shunday izohlanadiki, hozirgi bozor

— munosabatlari keng yo'lga qo'yilgan sharoitda tor dioradagi bilim va

tayyorgarlikka ega bo'lgan yosh avlod kelajakda hatto oddiy tirikchilik uchun xam qiynalib qolishi mumkin. Bugungi kunda ta'lim tizimini shunday yo'lga qo'yish kerakki, u umumilmiy va insonparvar tayyorgarlikni kuchaytirish orqali o'z-o'zini ishga solish imkonini bersin.

Xulosa qilib aytganda ta'limning insonparvar yo'nalganligi ta'lim jarayonini tegishli shakllari orqali amalga oshirilinsh mumkin. Bunda ta'lim jarayonini yuqori darajada individuallashtirish va differentsiatsiyalash, o'quvchilarda faollik va o'quvchilar orasidagi munosabatlarni o'zaro hamkorlik asosida qurishga alohida e'tibor beriladi. Shunga ko'ra, insoparvarlik shaxsga yo'naltirilgan ta'lim pedagogik faoliyatning asl moxiyati sanaladi hamda u sub'ekt-sub'ekt yondashuvi, pedagogik hamkorlik, muvaffaqiyat hissi, bosim o'tkazmaslik shart-sharoitni yaratishni nazarda tutadi.

References:

1. Tulenova G.J. Yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishda ma'naviy omilning roli (ijtimoiy-falsafiy taxlil): Fal.f.dok. ...dis. T.: 2006. 316 b.
2. Taubaeva SH.T., Laktionova S.N. Pedagogicheskaya innovatika kak teoriya i praktika novovvedeniy v sisteme obrazovaniya: nauchnyy fond i perspektivy razvitiya. – Almaty: Nauchno-izd. sentr “Gilyim”, 2000. – 296 s.
3. Turg'unov S.T. Ta'lim muassasasi rahbarlari boshqaruv faoliyati samaradorligining nazariy asoslari // Kasb-hunar ta'limi. – 2006. – № 1. – 222-b.
4. Uchebno-metodicheskiy kompleks po uchebnoy discipline
5. «Pedagogicheskie tekhnologii» // Uchebno-metodicheskie kompleksy po disciplinam pedagogicheskogo sikla (dlya vsex spetsialnostey i form obucheniya) / Pod red.S.A. Yermolaeva, Ye.M. Gluxova, I.A.Tyutkovoy. - Kolomna: KGPI, 2002. -S.116.
6. Urakov Sh.R. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning kompetent yondashuvga asoslangan pedagogik tizimini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori avtoreferati. –
7. Samarqand.: SamDU. 2018. –B. 11.

INNOVATIVE
ACADEMY